

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ ТИЩЕНКА ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945–1949)

Олександра Юркевич

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Охарактеризовано провідні аспекти книговидавничої і письменницької діяльності Ю. Тищенка, окреслено його роль у громадсько-культурному житті української еміграції в Німеччині, акцентовано увагу на мало-відомих фактах його біографії.

Ключові слова: Ю. Тищенко, Ганновер, «Літературно-науковий збірник», Кіль, «Культурно-наукове видавництво Т. Омельченка – Ю. Тищенка», «Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Глібова».

In article the leading aspects of publishing and writer activity of Jurij Tyshchenko are characterised also his role in public and political life of ukrainian emigration in Germany. The attention is accented on not known facts of his biography.

Keywords: J. Tyshchenko, Gannover, «Literaturno-naukovyj zbirnyk», Kil, «Kulturno-naukove vydavnytstvo T. Omelchenka – J. Tyshchenka», Objednannia Pracivnykiv Dytiachoy Literatury im. Hlibova.

Охарактеризованы ведущие аспекты книгоиздательской и писательской деятельности Ю. Тищенко, очерчена его роль в общественно-культурной жизни украинской эмиграции в Германии, акцентировано внимание на малоизвестных фактах его биографии.

Ключевые слова: Ю. Тищенко, Ганновер, «Літературно-науковий збірник», Киль, «Культурно-наукове видавництво Т. Омельченка – Ю. Тищенко», «Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Глібова».

Сучасне уявлення про розмаїтість і складність українського національно-культурного процесу в еміграції було б неповним без усебічного вивчення творчої спадщини — видавничої, книгарської, письменницької — Юрія Пилиповича Тищенка-Сірого.

Досліджуваний період його життя не знайшов достатнього висвітлення в українській та зарубіжній історіографії. Основою вивчення післявоєнної діяльності видавця має стати передовсім

та документальна база, в основному — епістолярна, що зберігається в Нью-Йорку (архів Української Вільної Академії Наук, фонд В. Винниченка в бібліотеці Колумбійського університету), в Кенті (архів Українського Історичного Товариства, фонд О. Оглоблина), у Вінніпезі (архів Консисторії УПЦ в Канаді, фонд митрополита Іларіона (Огієнка), в Оттаві (Бібліотека та Архів Канади, колекція Андрія Жука) та ін., яка містить також матеріали Ю. Тищенка, що внаслідок різних причин дотепер залишаються малодоступними. Лише невелика їх частина опублікована і перебуває в науковому обігу [6; 10, с. 482-489; 11, с. 28, 44].

Крім названих, проблему певною мірою вирішують інші джерела, зокрема спогади видавця, які упорядкували і видали Наталія та Олександр Сидоренки за публікаціями в рідкісних нині таборових часописах 1946–1948 рр., споряджені ґрунтовною біографією Ю. Тищенка, що разом із спогадами інших учасників українського руху є суттєвим доповненням до документальних комплексів і торкаються водночас багатьох сторін інтелектуальної діяльності на чужині [20; 21; 26].

У 1923–1945 рр. для Ю. Тищенка, як і для багатьох інших діячів, прихистком стала міжвоєнна Чехословаччина, демократичні умови якої уможливили їхню подальшу працю та всебічний розвиток.

Чехословаччина, Прага залишалися провідними осередками української еміграції до травня 1945 р. З приходом до країни Червоної армії українське організоване життя тут фактично припинилося. Більшість емігрантів, аби не потрапити під юрисдикцію радянського режиму, виїхала до Західної Німеччини, згодом до інших європейських країн і за океан.

Був змушений податися далі на Захід і Ю. Тищенко. Йому вдалося, долаючи переважно пішки різні фронти й окупаційні зони, потрапити на територію Німеччини: спочатку в Баварію, згодом — у Нижню Саксонію, і знайти, нарешті, притулок у Шлезвіг-Гольштейні (Гольштинії).

Про тяжкі обставини цього переходу дізнаємося з опублікованого джерела, цінного насамперед різноманітною біографічною інформацією з життя еміграції, а саме — листування митрополита Іларіона (Огієнка) [10].

Серед численних його адресатів — Ю. Тищенко, три листи якого стосуються досліджуваного періоду і засвідчують глибоку взаємну повагу і приязнь обох респондентів.

У листі від 9 липня 1947 р. з Ганновера він пише, зокрема, таке: «... всі ті події, які трапились в моєму житті, так вплинули на мене, що довгий час я не міг прийти до якоїсь найменшої рівноваги. <...> До всього стратив я був і свою родину... Бог змилосердився і по довгих розшуках, нарешті я своїх близьких знайшов і це дало мені нагороду за все втрачене. Тепер тим часом перебуваю я на положенню Д. П.» [6, с. 257; 7, с. 483].

Відомо, що синові разом зі сім'єю вдалося перебратися до альпійської частини Німеччини, до Верхньої Баварії, — на кордоні з Австрією, й осісти в Райгенгалі, неподалік від Берхтесгадена [26, с. 9].

З листа, датованого 10 вереснем 1948 р., докладно дізнаємося про втрати, яких зазнало «Видавництво Юрія Тищенка» [8, с. 484-485]. Серед покинутих у Празі архівів і підготованих до друку матеріалів — третя і четверта частини «Історії української православної церкви», «Свята Гора Афон», «Українська грамати́ка», «На сторожі слова» І. Огієнка [15, с. 306], «Спомини» професорів М. Славинського [з нагоди 75-ліття автора] [25], М. Василенка та ін., чотири томи про гетьманів-державників, серед яких праця О. Мезька-Оглоблина «Гетьман Іван Мазепа та його доба» і, ймовірно, Д. Дорошенка про гетьмана Дорошенка [24, с. 293]. Додамо, що, крім названих, пропали щорічні бібліографічні огляди за 1923–1929 рр. та цінні розвідки за 1930–1942 рр. П. Богацького з галузі шевченкознавства [4, с. 6] та його ж з історії української журналістики [1, с. 388, 399]. Були знищені наклади календаря-альманаху «Дніпро» на 1945 р., відредагованого В. Дорошенком, що, крім іншого, містив спогади Ю. Тищенка про Марію Заньковецьку [3, чис. 94], збірника «Західня Україна під большевиками. IX. 1939 – VI. 1941», який склала Мілена Рудницька [12], та ін. — всього 69 назв.

Передбачаючи розвиток подій, видавець за кілька місяців перед тим зробив з більшості манускриптів копії і в березні 1945 р. відправив їх разом з архівом та матеріальними цінностями, такими, як друкарські машини, склади книг, паперу, до Липська (Ляйпціга). Але по дорозі авто попало під обстріл і разом з водієм згоріло. Про все це стало відомо вже на скитальщині, в Німеччині [8, с. 484; 26, с. 9].

Отямившись від пережитого, Ю. Тищенко висловлює бажання знову зайнятися видавничою справою [7, с. 482].

З відомим німецьким містом Ганновером пов'язаний короткий, але плідний відтинок діяльності Ю. Тищенко. Хоча пересильні табори були розкидані на всій території Західної Німеччини та Австрії, між ними швидко встановилися контакти, виникли осередки культурного життя, було створено численні літературні та мистецькі групи, об'єднання, організовано книго- і пресовидання. Тут, серед руїн і злиднів, Юрієві Пилиповичу вдалося налагодити видання таборового бюлетеня, випустити впродовж 1946–1947 рр. літографічним способом два томи «Літературно-наукового збірника» та підготувати до друку третій [7, с. 483]. Цікаво, що попри очевидну фінансову скруту, авторам навіть виплачували невеликі гонорари за подані до друку матеріали [3, чис. 94].

Нариси зі свого київського і празького минулого подав у цих збірниках і Ю. Тищенко-Сірий: «Київ (урибок із споминів»; [кн. 1]), «З моїх зустрічів» (О. Олесь, Г. Чупринка; кн. 2), «З моїх зустрічів» (Олена Пчілка, Іван Семенович Нечуй-Левицький; кн. 3).

Як завжди, Ю. Тищенко заангажований у громадське життя: бере участь у культурно-національній роботі таборів, збирає інформацію про український релігійний рух, боляче реагує на проблеми в Українській Православній Автокефальній Церкві, цікавиться її станом у Канаді та Сполучених Штатах Америки, особливо після прибуття туди єпископа Мстислава. Був навіть делегатом церковного з'їзду УПАЦ 24-25 грудня 1947 р. в Авсгбургу [10, с. 482-488].

З огляду на політичні та соціальні реалії поновлювати та розгортати на окупованих теренах своє видавництво Ю. Тищенко не планував. У намірах було перебратися разом з родиною до якоїсь правової держави — Англії або Канади, де можна було б спокійно працювати й осісти на постійно [7, с. 483].

Обставини склалися так, що наприкінці 1947 — початку 1948 р. йому довелося переїхати в Гольштинію, до портового міста Кіль, і оселитися при таборі «Корюген». Тут, у глухому закутку Кілю — Гайкендорфі, видавець за дорученням організації Українського Національного Об'єднання (УНО) в Німеччині заклав друкарню, якою й завідував.

На базі створеної Ю. Тищенком друкарні було організовано невелику школу, призначену для дітей емігрантів, де він ділився з учнями власним сорокарічним досвідом і знаннями друкарського діла [6, с. 259; 7, с. 482; 8, с. 484]. У цій же корюгенській друкарні під маркою «Культурно-Наукового Видавництва» вийшла 1948 р. і його праця «Друкарство. Порадник для робітників пера і друку», що була, власне, систематизованими й впорядкованими лекціями, читаними під час занять [19].

Крім книг, у друкарні видавали брошури, календарі, бюлетені, адресні довідники, інші невибагливі речі, що забезпечувало мінімальні засоби для існування і незначний, але постійний дохід.

У Кілю під Тищенковою редакцією виходить третє число «Літературно-Наукового Збірника» (КНВ, 1948. — Кн. 3. — 106 с.). У ньому, крім своїх спогадів про О. Пчілку й І. Нечуя-Левицького («З моїх зустрічів»), видавець подає публікацію «Початок праці гуртка прихильників української історії в Корігені», цікаву під оглядом виконуваних ним обов'язків культурно-освітнього референта табору [23]. Так, спонтанним таборовим дослідженням центрів мазепинської еміграції, якими були Кіль, Гамбург, Ганновер та, власне, вся Гольштинія, Ю. Тищенко разом з іншими культурними і науковими працівниками постарався надати організованого характеру. За його ініціативи було налагоджено переписку з відомими істориками, а 4 жовтня 1947 р. засновано гурток прихильників історії України. За короткий час свого існування гурток провів значну роботу з виявлення та опрацювання архівних і друкованих джерел до історії України XVIII ст., що стало відчутною підмогою в наукових студіях українських істориків в екзилі.

Після ліквідації більшості таборів на території Гольштинії, в тому числі й «Корюгена», людей, які не виїхали за кордон, розселяли по інших місцевостях. Перебиратися з друкарнею було проблематично, тому Ю. Тищенко продовжує працювати на старому місці, винайнявши для цього приміщення в німців. Сам мешкає на вулиці Геллерштрассе, 40, в Тиміша Омельченка — відомого політичного і військового діяча, активного члена УНО, його очільника в 1937–1945 рр. [5, с. 126]. Крім дружніх стосунків і подібних, певною мірою, світоглядних позицій, їх об'єднувала також спільна,

хоча і нетривала, видавнича праця, оскільки в 1950 р. Т. Омельченко переїхав до Канади.

Справи в друкарні йшли не надто успішно, замовлень від письменників і емігрантських організацій надходило небагато, особливо після грошової реформи 1948 р., малоприбутковою її робили великі репарації, тобто відшкодування збитків країнам-переможцям, які сплачували нарівні з німецькими громадянами, друкарню доводилося періодично закривати. Хоча в роботі намітився деякий поступ, перспективи загалом були невтішні, і Ю. Тищенко продовжує клопотатися про імміграцію до якоїсь іншої країни. «Після розважливих міркувань з сином я нахожу, — напише він 10 вересня 1948 р. до І. Огієнка, — що найкращим би було, коли б ми змогли переїхати до Канади. Там, при всіх труднощах, які я добре знаю, ми зуміли би за короткий час видавництво поставити на певний ґрунт. <...> Вся трудність полягає в тому, як переїхати до Канади» [8, с. 485].

У цьому ж листі чітко прочитується і сподівання видавця на допомогу Митрополита у справі виїзду, намагання запоручитися його підтримкою. Наведено також розлогу програму облаштування на новому місці та швидкої організації видавництва, оскільки значну частину покинутих у різних місцях рукописів пощастило-таки повернути. Чимало вдалося врятувати і синові Ю. Тищенка — Борисові із покинутого у Відні доробку — йшлося про матеріали переважно музичного змісту — понад 170 назв [8, с. 485].

Завершує Ю. Тищенко лист практичною пропозицією: тому, хто організував би та уможливив його переїзд з родиною до Канади, обіцяє виплачувати з усього, що виходитиме там упродовж двох років 50 відсотків з чистого прибутку [8, с. 485].

Тим часом з 1 лютого 1949 р. справи в друкарні пішли вгору. З'явилася низка замовлень, і були надії на надходження нових. Так, для Л. Биковського з Нью-Йорка друкували відразу кілька брошур, оскільки тут їх видання обходилося значно дешевше, ніж в Америці. З цих же міркувань готували до друку вісім брошур із серії «Зелена Україна» для Науково-дослідчого Інституту Зеленої України в Нью-Йорку, співзасновниками якого були Л. Биковський та І. Світ. (І. Світланов; у ЗДА з 1951 р.). Ю. Тищенко пише, що дві з них, фактично, готові [9, с. 487].

У друкарні Ю. Тищенка і Т. Омельченка видано в 1949 р. і художні твори, зокрема другу і третю книги високопатріотичної лірики Павла Савчука (Павла Буковинця) [13; 14].

Деякі наукові праці із серії «Матеріали до історії України», як-от професора Б. Крупницького «Культурне життя України за гетьмана Данила Апостола» (Кіль, [1948]), О. Оглоблина «Ханенки» («Сторінка з історії українського автономізму XVIII століття») (Кіль, [1949]) та ін. вийшли під дещо видозміненою назвою видавництва, а саме: «Культурно-наукове видавництво Т. Омельченка – Ю. Тищенка».

У 1949 р. Ю. Тищенко видає власну працю «Із спогадів про українські видавництва» Накладом Товариства Прихильників Української Вільної Академії Наук (УВАН), закладеної ще в 1945 р. в Авгзбурзі, оскільки стає членом її книгознавчої комісії [21].

У той же час він займається іншою важливою ділянкою наукової та культурно-освітньої роботи: очолює «Об'єднання працівників дитячої літератури ім. Глібова» (далі ОПДЛ).

Створене наприкінці 1945 р. — на початку 1946 р. в Німеччині, ОПДЛ намагалося вирішувати проблеми виховання молодого покоління в умовах еміграційної дійсності. Попри великі труднощі, до 1951 р. під його егідою побачило світ близько сорока дитячих видань, що стали духовною поживою, почасти високої літературної й мистецької вартості, для багатьох українських малих читачів [18, с. 4].

За дорученням Об'єднання Ю. Тищенко реалізовував проєкт «Української дитячої енциклопедії», складав покажчик літератури для дітей і молоді, тому звертався до І. Огієнка, який за сприяння парафіян допоміг би зібрати необхідний матеріал, виданий в Америці [9, с. 488].

Тоді ж з'являється його переклад оповідань Р. Кіплінга «Ріккі-Тіккі-Таві» (Б. м. : Нашим дітям, 1948).

Поза тим Ю. Тищенко співпрацює з розсіяними по світу редакційними колективами численних українських періодичних видань. Наприклад, на замовлення збірника «Україна: українознавство і французьке культурне життя» подає уривок зі своїх спогадів про М. Грушевського [16]. Також співпрацює із відновленим після війни вісником українознавства Наукового товариства імені Шевченка «Сьогодні й минуле», головним редактором якого був З. Кузеля. У ньому подає хронікальні матеріали [17].

Водночас видавець разом із З. Кузелею працює над історією книгарства і кольпортації [22] для масштабного науково-видавничого проекту — «Енциклопедія українознавства», робота над яким розпочалася в Мюнхені відразу після завершення Другої світової війни.

У Ю. Тищенка пробуджуються притаманний йому ентузіазм і захоплення справою. У наступному листі до І. Огієнка від 20 листопада 1949 р. звучать виразні оптимістичні ноти: «Що торкається мого дальшого, то думаю тим часом лишитись ще в Німеччині, бо праці й тут буде досить. <...> ... Треба сказати, що друкарня розбудовується і вже тепер можемо друкувати навіть невибагливі річі. Хоч ця друкарня не належить мені, але в дійсності являється моєю дитиною, бо організував її починаючи з літери» [9, с. 487].

Синові з сім'єю Ю. Тищенко все-таки радить виїжджати з країни, оскільки ситуація в ній, особливо продовольча, була вкрай тяжкою. У друкарні ж доводилося працювати майже безоплатно: доходів заледве вистачало на незначне розширення виробництва та виплату заробітної платні двом найманим робітникам. Та незважаючи на це, Ю. Тищенко планує, поновивши серію «Наукова Бібліотека», налагодити тісніші зв'язки із заокеанськими книгарнями, щоб посилати туди книжки в обмін на продукти [9, с. 487].

Після проведення в Німеччині наприкінці 40-х років фінансової реформи вищі школи, наприклад, Український Вільний Університет, позбулися підтримки різноманітних організацій, які самі опинилися в скруті. Все це потягло за собою великий відплив студентів та викладачів за океан і спричинило відчутні зміни, як у кадровому, так і в фінансовому плані. Від лекційної форми навчання довелось відмовитись, обмежившись лише семінарськими заняттями та консультаціями. Проте вільний від педагогіки час викладачі почали заповнювати посилено науковою роботою. Саме тоді й постав організаційний комітет «Енциклопедії українознавства» під егідою В. Кубійовича і З. Кузели (1947 р.), відновлено Наукове товариство імені Шевченка (1947 р.), ширше розгорнуто в 1948 р. діяльність Української Вільної Академії Наук та ін., в рамках яких здійснювались інтенсивні наукові студії [2, с. 219].

Плідний науковий ужинок цих років одночасно поживавив і діяльність видавничих осередків: відродити «Наукову Бібліотеку» навіть у таких непростих умовах видавалося цілком реальним.

Однак подальше перебування в Німеччині ставало все більш непевним. Хоча насильна репатріація та скринінги (перевірки особи) уже, начебто, не загрожували, це не знімало проблеми екзистенції значної кількості переміщених осіб та біженців. Що ж до особливостей наукового, літературного та видавничого процесу, то він і надалі цілковито залежав від екстремальних умов часу. Масовий виїзд за океан саме того прошарку, що був основним продуцентом і споживачем друкованого слова, спричинив у скорім часі згортання творчої активності, занепад видавничої справи. Суспільне життя в Німеччині, зокрема для українських видавців, набирало таким чином дуже невиразних перспектив.

Як і для багатьох, для Ю. Тищенка гостро постало питання про виїзд за океан. До того ж, прийшло розуміння і потреба налагодити нове, і, що найголовніше, — стале життя, як особисте, так і суспільне, в одній із вільних демократичних країн, зокрема заокеанських.

Вочевидь, що за п'ять років скитальщини Ю. Тищенко чимало зробив із запланованого. Опублікував, наприклад, три випуски «Літературно-Наукового Збірника», видав низку власних і чужих праць, дописував до українських часописів, брав активну участь у громадському і релігійному житті співвітчизників, розпорошених по світу. Продовжити ж розпочату в повоєнній Німеччині видавничу і громадську роботу та реалізувати нові творчі проекти він зміг уже в Сполучених Штатах Америки, куди перебрався 1950 р.

1. *Богацький П.* Українська хата (До історії української журналістики) / *Павло Богацький* // *Архіви* / зібрав *Левко Богацький*. — Сідней, 2003. — С. 387-417.
2. *Верба І. В.* Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973) / *І. В. Верба* ; Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПСК. — Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. — 324 с., іл.
3. *Дорошенко В.* Життєвий шлях Юрія Тищенка-Сірого / *Володимир Дорошенко* // *Свобода*. — 1954. — 8 трав. (чис. 88). — С. 3 ; 11 трав. (чис. 89). — С. 3 ; 12 трав. (чис. 90). — С. 3 ; 13 трав. (чис. 91). — С. 3 ; 14 трав. (чис. 92). — С. 3 ; 15 трав. (чис. 93) — С. 3 ; 18 трав. (чис. 94). — С. 3.
4. *Життєпис Павла Богацького* // *Архіви* / зібрав *Левко Богацький*. — Сідней, 2003. — С. 3-7.

5. *Книги 3*. Б'є дванадцята (спогади й матеріяли до діяння ОУН напередодні німецько-московської війни 1941 р.) / *Зиновій Книш*; обклад. артиста-графіка *Івана Кейвана*. — Торонто : Срібна сурма. — 384 с.
6. *Леуцкін М.* «... Для підняття національної свідомості нашого народу» (Іван Огієнко та Юрій Тищенко) // *Леуцкін М.* Письменники на життєвому шляху Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / *Михайло Леуцкін*. — Житомир : Вид-во Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2013. — С. 254-262. — Ч. 3. — Бібліогр.: 7 назв.
7. [Лист Юрія Тищенка до Івана Огієнка від 9 липня 1947 р.] / *Юрій Тищенко* // Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / упоряд. *о. Юрій Мицик*. — Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 482-483. — (Серія «Джерела з історії української еміграції»).
8. [Лист Юрія Тищенка до Івана Огієнка від 10 вересня 1948 р.] / *Юрій Тищенко* // Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / упоряд. *о. Юрій Мицик*. — Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 484-486. — (Серія «Джерела з історії української еміграції»).
9. [Лист Юрія Тищенка до Івана Огієнка від 20 листопада 1949 р.] / *Юрій Тищенко* // Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / упоряд. *о. Юрій Мицик*. — Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 486-488. — (Серія «Джерела з історії української еміграції»).
10. Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / упоряд. *о. Юрій Мицик*. — Київ : Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2006. — 566 с. — (Серія «Джерела з історії української еміграції»).
11. *Оглоблин О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба / *О. Оглоблин*. — Вид. 3-є, допов. і виправл. — Нью-Йорк ; Київ ; Львів ; Острог ; Торонто, 2003. — 496 с. : іл.
12. *Рудницька М.* Передмова / *Мілена Рудницька* // *Західня Україна під більшовиками. IX.1939 – VI.1941: збірник* / під ред. *Мілени Рудницької*. — Нью-Йорк : Наук. тов. ім. Шевченка в Америці, 1958. — С. 6.
13. [*Савчук П.*]. В ріднім краю у ярмі : поезії. Книга друга. 1926–1930 / *П. Буковинець*. — Кіль : Друкарня Т. Омельченка і Ю. Тищенка, [1949]. — 64 с.
14. [*Савчук П.*]. Життя в павутині : поезії. Книга третя. 1930–1935 / *П. Буковинець*. — Кіль : На чужині. Друкарня Т. Омельченка і Ю. Тищенка, [1949]. — 72 с.
15. *Тимошик М.* «Лишусь навіки з чужиною...». Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / *Микола Тимошик*; передм.: *О. Кравченко, В. Скопенко*. — Київ : Наша культура і наука ; Вінніпег : Український православний Собор Св. Покрови, 2000. — 548 с.

16. *Тищенко Ю.* Велетень української науки / *Юрій Сірий* // Україна: українознавство і французьке культурне життя (Париж). — 1949. — Чис. 2. — С. 78-84.
17. [*Тищенко Ю.*]. Видавнича діяльність на Регенсбурзькій Оселі / [*Ю. Т.*] // Сьогочасне й минуле (Мюнхен ; Нью-Йорк : Час). — 1948. — № 1. — С. 128-129.
18. [*Тищенко Ю.*]. До українського громадянства! (З заклику ОПДЛ) : передмова // На сторожі душі української дитини. За рідну книжку дітям. — Париж ; Нью-Йорк ; Торонто ; Буенос-Айрес ; Мельборн, 1951. — С. 3-4. — Підп.: Об'єднання Працівників Дитячої Літератури.
19. *Тищенко Ю.* Друкарство: poradnik для робітників пера і друку / *Юрій Тищенко*. — Кіль ; Корюген : КНВ, 1948. — 90 с.
20. [*Тищенко Ю.*]. З моїх зустрічей: спогади / *Тищенко (Сірий) Ю.* ; упоряд.: *О. І. Сидоренко, Н. М. Сидоренко* ; передм. «Трудівник пера і друку» (с. 5-10) *М. А. Шудрі*. — Київ : Дослідницький центр історії української преси, 1997. — 106, [6] с., портр.
21. [*Тищенко Ю.*]. Із спогадів про українські видавництва / *Юрій Сірий*. — Авгсбург : Т-во прихильників УВАН, 1949. — 12 с. — (Серія: книгознавство. Бібліологічні вісті І УВАН ; чис. 3).
22. [*Тищенко Ю.*]. Книгарство і кольпортаж / *Ю. Сірий, З. Кузеля* // Енциклопедія українознавства : в 2 т. — Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. — Т. 1, ч. 3. — С. 1004-1005.
23. [*Тищенко Ю.*]. Початок праці гуртка прихильників української історії в Корігені (Матеріяли до історії української еміграції часів Ів. Мазепи та П. Орлика) / *Ю. Т.* // Літературно-науковий збірник. — Кіль ; «Корюген» табір : К. Н. В., 1948. — Чис. 3. — С. 100-103.
24. *Федорук Я.* Книгозбірні та архіви Дмитра Дорошенка: слідами одного інскрипту В'ячеслава Липинського / *Ярослав Федорук* // Український археографічний щорічник. — 2007. — Т. 15 : Український археографічний збірник. — С. 271-298. — (Нова серія; вип. 12).
25. Хроніка // Краківські вісті. — 1943. — 12 верес. (чис. 940 (202)). — С. 4-5.
26. *Шудря М.* Трудівник пера і друку [Юрій Тищенко] : передмова / *Микола Шудря* // Тищенко (Сірий) Ю. З моїх зустрічей: Спогади / упоряд.: *О. І. Сидоренко, Н. М. Сидоренко*. — Київ : Дослідницький центр історії української преси, 1997. — С. 5-10.